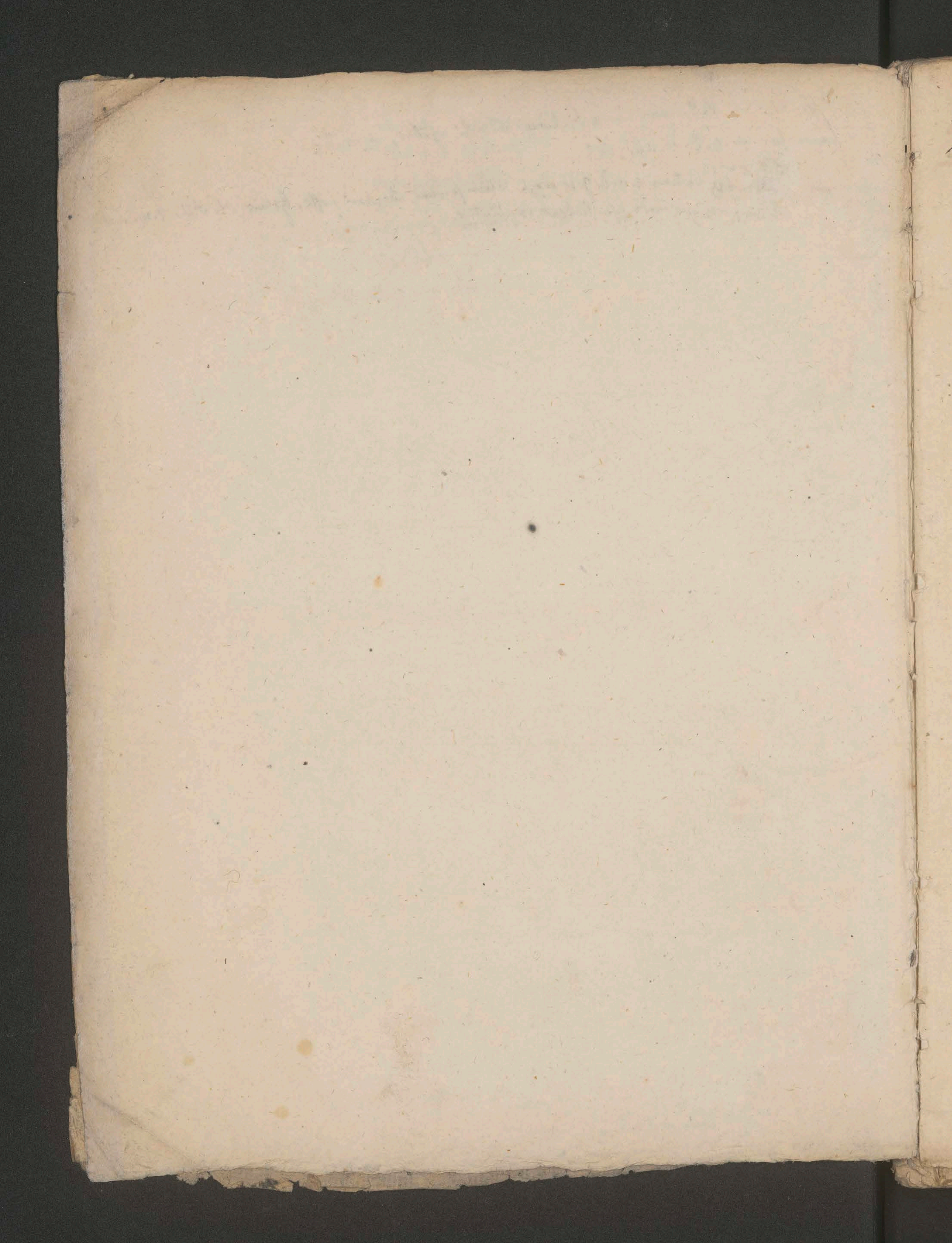
Franc. Potrobowski
Antoni Sadkowski
~~Bogdan Jański~~.

Wojciech ~~Łęcki~~ Olęcki.
Bolesław Borowski
Walerjan Kwilecki

In fr. 75. D. de V. O. num de condictione incerti agatur, exponatur.
Exponatur fr. 9. D. de reb. cred.

Verbis Catonis §. 11. D. J. de adopt. etiam servum adoptari posse, Gellius N. Att. V. 19. adstipulatur; res quo modo sese habeat explicetur.

Zbieg skarg, (concurrentia actionum) następuie

1, zbieg skarg w tenczas następować może, kiedy osoba pewna kilka skarg ma, albo względem iedney osoby lub względem kilku osób. ~~względem~~ n. p. kto ma interdict. utile poss. ma także, de rei vindicat. wyjątki

a) kto używa accusatio falsi może użyć querell. nullitat. lecz nie inoff.

b) kto używa accus. falsi lub querel. inoff. nie może querel. nullitat.

2, kto skargi używa nie tylko w celu tenże sam obiekt, gdzie skarga względem obiektu tego, należącego z powodu innego n. p. kto ma w celu [illegible], nie może skar- użyć że mu się należy z tit. Obl.

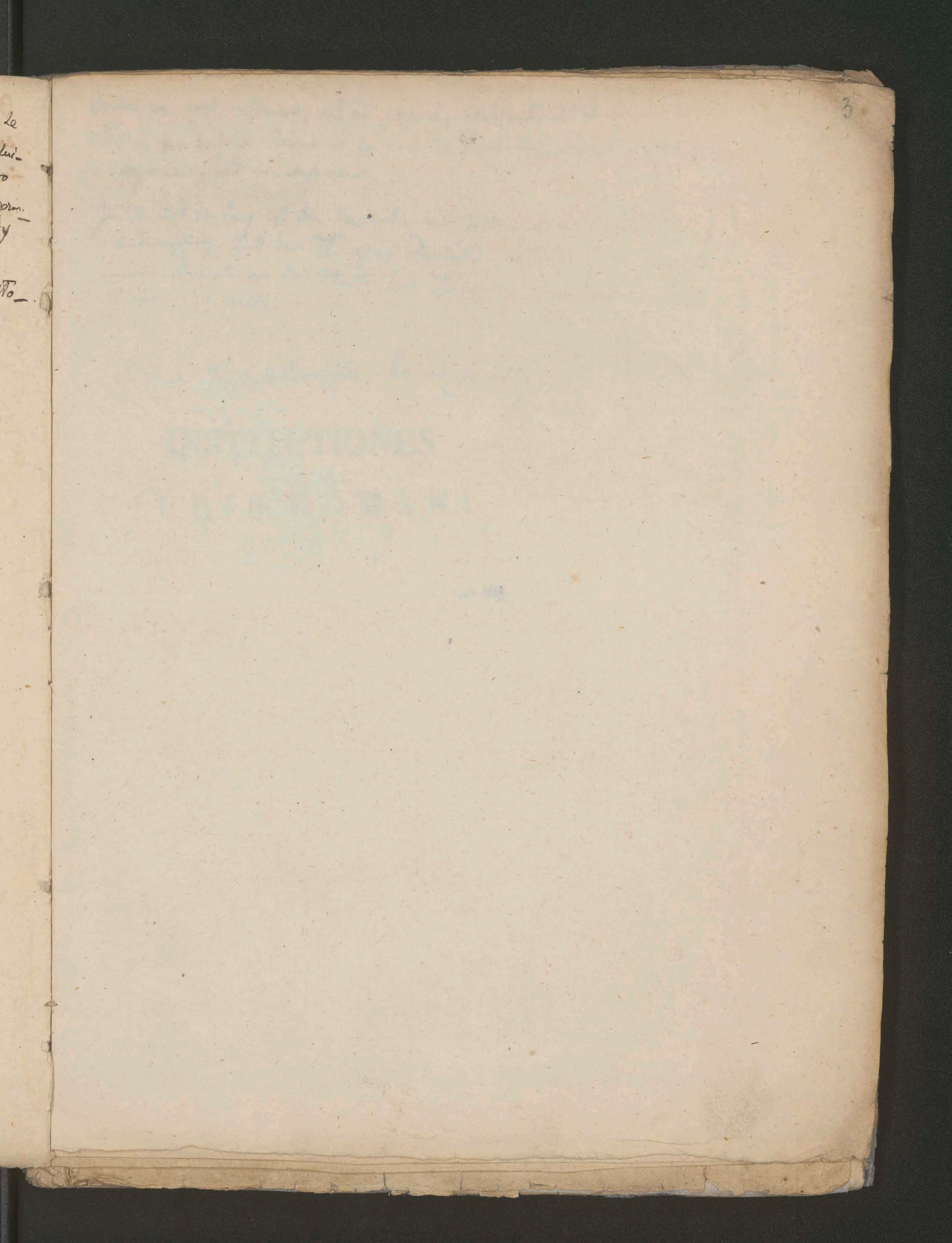
3, kto maiąc dwa sposoby do skarżenia wybiera ieden, nie ma więcey wyboru c. 1. C. de furt.

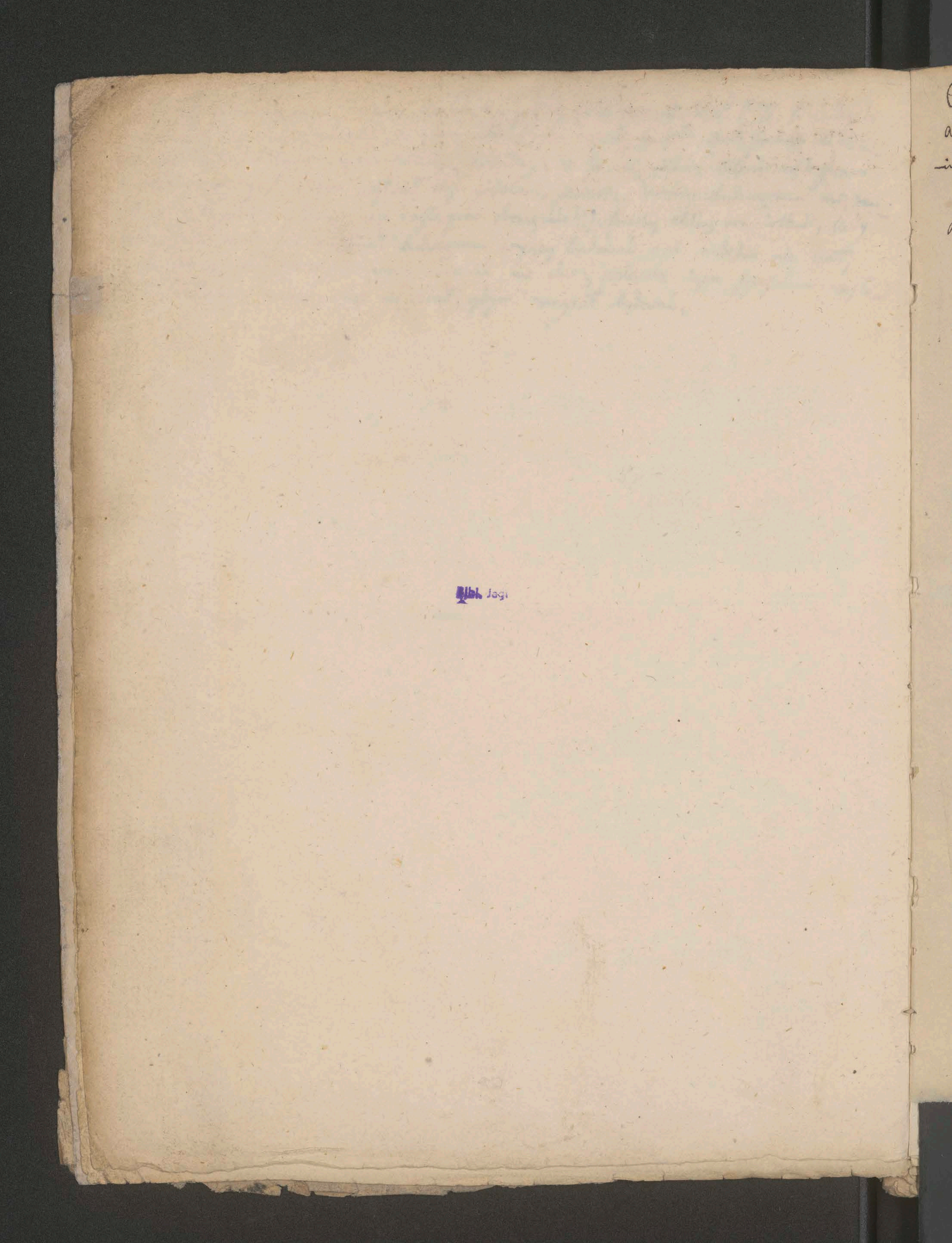
4, lubo prawo nakazuie, że obligacia ta lub owa po wniesieniu skargi ginie, nie mówi iednakże tego prawo, żeby przy zdarzoney okoliczności nie wolno było skarżyć.

5, skarga nie opieraiąca się na formalności, lub na dowodach z których odrzucona, tylko iest do czasu odrzucona.

6, ieżeli powód zaniedbał porządku sprawy z formuły na karę obraney, nie szkodzi mu, ażeby nie miał na przyszłość obrać inney formuły. (O tem i podobney materyi Thibaut C. M. § 146. 149.

ad § 283. Niektórzy n. p. Vinnius, Zacharia, podług fr. 11. §. 1. D. de S. P. U. „si inter te et vicinum tuum non convenit, ad quam altitudinem extolli aedificium, quod facere instituisti, oporteat, arbitrum accipere potes"; twierdzą: że servitus altius tollendi, jest prawo budowania wyżej, chociażbym zaszkodził jego widokowi, ponieważ dawniej budującemu mi, dozwolił na sąd arbitra, który i jego następców obowiązuje (?). servitus altius non tollendi, kiedy budującemu mnie nie zabraniał ~~budującemu~~ wyżej budować ani arbitra nie brał, przeto sam się poddał prawu, że wyżej budować nie chce; ponieważ tym sposobem zaszkodziłby widokowi memu, czego nie chciał, gdym zaczynał budować.

Omne jus quo utimur, vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones §. 3. I. Just. Ulpianus fr. 41. D. de Legib. Totum jus consistit aut in adquirendo, aut in conservando.

Im III. und II. Buch ist die Methode der Justituzionen unstreitig widersinnig, und der Kanzler Daguesseau wünscht seinen Landsmann Domat an die Stelle des Tribonian (Oeuvres T. I. p. 275) Gibbon 199. n. 150. –

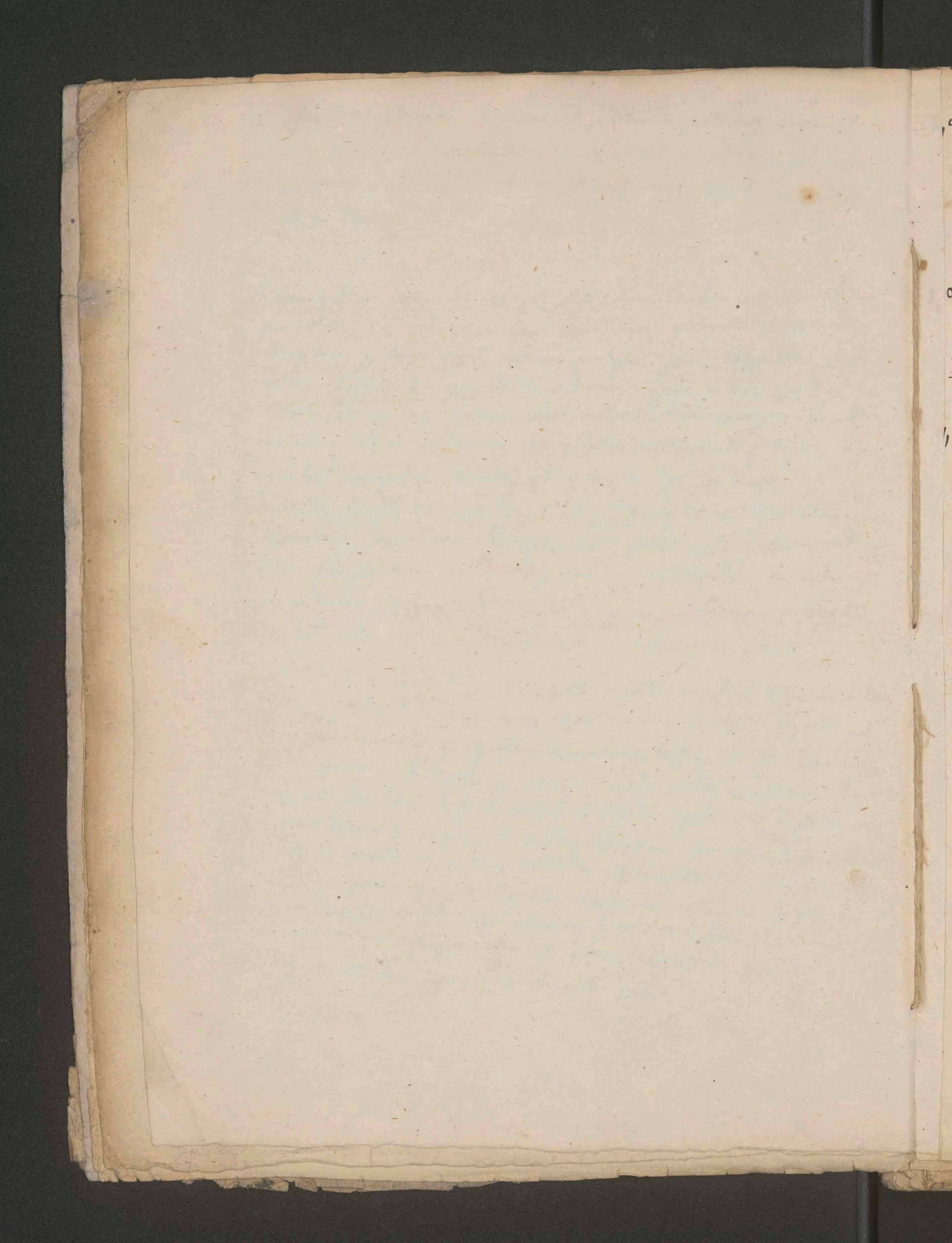
Bonus Institutionista, bonus Jurista.

INSTITUTIONES

JURIS ROMANI

Institutiones Justiniani in Carmen contracta, autore J. Honorato Dracone J.C. in usum studiosae juventutis denuo edita a Joh. Henr. Falknero Syndico et Antec. Basileensi 1784. 176. S. (12. gr). Basel b. Decker.

Publica judicia non omnino, sed quibusdam tantum conveniunt cum privatis. Character criminum publicorum est, quod lege speciali, tanquam publica sunt notata, quodque poena Reipublicae adplicatur. Differunt populares actiones, quod civiles sunt et forenses, ex quibus poena cedit actori. Alia quoque sunt crimina extraordinaria in quibus accusandi potestas non cuilibet competit, sed illis ad quos ea res pertinet.
Capitalia sunt, ex quibus vitae, libertatis aut civitatis dispendium sequitur. Reliquorum poena est fustium admonitio, flagellorum aut virgarum castigatio, membri amputatio, stigmatis inustio, opus publicum, relegatio, dignitatis ademptio, ~~relegat~~ vel mulcta pecuniaria.
1, judicium majestatis. Sub occupatae republ. invaluit distinctio inter crimen perduellionis, quo quis hostili animo adversus R.publ. vel Principem animatus est, postea humiliores bestiis objecti, honestiores gladio puniti. Perduellionis crimen multa habet singularia a) quod reus non tegitur b) filiis aufertur fama patriae et hereditas omnis, in severitatem principis, ut crimes liberorum amiciores Rp. reddant. c) sufficit conatus et sceleris voluntas. d) admittuntur personae accusandi incapaces e) nulla dignitas tormentis eximitur. f) silentium eorum denique punitur, qui criminis futuri notitiam habentes, illud non detulerunt. g) applicatum est crimen majestatis ad Illustres, Consistorianos et Senatores sub Arcadio opera Eutropii Eunuchi.

Adulterii poena capitalis est, sed ante Augustum filia patri, adultera marito relinquebatur. Constantinus gladii poenam dictavit. Justinianus in masculis capitis supplicium retinuit, sed mulieribus verbera decalvationem et detrusionem in monasterium dictavit. — Muliebris patientiae scelus a belli Punici secundi temporibus multis decem millium, lege Scatinia vindicabatur. Impp Christiani flammis vindicibus illud expiari voluerunt.

L. C. Sulla legem tulit de sicariis, sive de homicidiis; poena fuit a/aquae et ignis interdictio b/etiam qui cum telis ambulabat, occidendi causa, legis erat reus c/etiam cum homo veneno occiditur, ut per artes magicas.

Decemviri statuerunt poenam de parricidio cullei. Hadrianus, ubi mare proximum non esset vivicomburium irrogavit.

1, Qui falsi testim. convictus est saxo Tarpeio dejiciebatur

De vi fuerunt leges ex Plautia et Julia, qui vel cum telo ambulaverit, licet non occidendi causa. Adversus raptores virginum vel viduarum.

Crimina publica non capitalia ~~sunt~~

1, peculatus furtum pecuniae publicae vel fiscalis.

2, plagium, quod cavet poenam surrepti hominis

3, ambitus, adversus eos qui pecunia clam corrumperent suffragia populi. Item de residuis ex administratione publica remissis; deque furtis et rapinis magistratuum; nec minus de crimine fraudatae annonae.

§. 1. indiciorum privatorum natura; actor reus. p. 217. Heinecc. ~~pr~~ IV. 6. pr.

‡ Charakter procedury Rzymskiey bardzo się rożni od nowszych prawodawstw. Naśladuią go 1, Kodex franczuzki przez ustanowienie sędziów pokoiu 2, te kraie gdzie iest ustanowiony sąd sprzysięgłych, gdzie starają się albo zatłumić interess, nie pozwalaiąc szerzeniu się sprawy daley, albo sam sąd wyrokuiąc opinią swoią daie poznać sędziom wyższym. Podobne instytuta wypada szczególniey tym narodom naśladować, które maią niejako wrodzoną chęć do pieniactwa, n. p. Aleńczykowie, Rzymianie i my Polacy. Dla tego też szczególniey w tych kraiach częsty był używany zwyczay obierania arbitrów, czyli były częste i tsz compromissa. Jeżeli raz i to nie pomogło a sprawa zaczęta iść formalnie, nie obowiązany był oskarżony natychmiast stawać w sądzie; lecz dawszy odwet powodowi przez satis datio czekać momentu dopóki się nie opamięta. Mogli tymczasem działać przyiaciele godzić ich. Dopiero ieżeli to wszystko nie pomogło szła sprawa swoim trybem.

Disceptatores domestici.

Comitium ab eo, quod coibant eo comitiis curiateis, et litium caussa (Varro p. 25. v. 50.).

A później dla wielości interessów sądził sędzia, de jure i facto. W sprawach de jure musiał się trzymać litery prawa c. 14. C. de Judic. W sprawach de facto sądził podług swego zdania fr. 1. §. 4. D. ad Sct. Turpil.

‡batur imperium habebat. Item imperio continebantur que ex lege (Aquil.) Ovinia. Junia, in provinciis agebantur. Gaius IV. 104. 105. 109. Licuit vero iudicem reiicere et eierare.

‡ §. 3. alia legitimo consistab. ~~iudicio~~ alia imperio contineb. Heim. niema nic o tém tylko Gaius

‡ Alia erant iudicia que legitimo iudicio consistebant, alia que imperio continebantur. Legitima iudicia que in urbe Roma vel intra primum urbis Rome milliarium, inter omnes cives Romanos sub uno iudice accipiebantur, que nisi anno et sex mensibus judicata fuerint, exspirabant, idque lege Julia constitutum fuit. Imperio vero continebantur recuperatoria, et que sub ~~und~~ uno iudice accipiebantur interveniente peregrini persona ~~tam~~ iudicis aut litigatoris. in eadem causa sunt, quecunque extra primum urbis Rome milliarium, tam inter cives Romanos quam inter peregrinos accipiebantur, que imperio contineri dicebantur, quia tam diu valebant, quam ~~diu~~ is qui ea modera‡

‡ magistratus iurisdictionem nonnunquam aliis mandare, vel universam, vel tantum partem.

Non dicebatur ius nisi diebus fastis, ad quos pertinebant et feriae. Quanquam vero diebus fastis copiam sui faciebat Pretor: variis tamen ~~actus~~ diebus varii actus peragebantur a pretore ut patet ex fr. 2. §. 1. 2. D. quis ordo in poss.

§. 4. indicia ordin. qui habebant. Hein. IV. 17. §. 1—6. 19—22. Heinec. IV. 17. §. 7.—13.

In iudiciis ordinariis investigabant rem, vel iudices, vel arbitri, vel recuperatores. Judices dabantur ‡

§. 2. iudicia extraor. dinar. quo modo et quando haber. poter. Heim. IV. 6. §. 1—

Dla tego jus actionum, powinno być na początku wykładane.

Pars Ima de jure actionum

~~PROOEMIUM~~

Inst. IV. tit. 6. 12. 13 – 17. Gaius IV. §. 1 – 68. §. 88. – 102. §. 103. usque ad fin.

CAPUT I. apud quos et quomodo in judicio agebatur

~~De judiciis privatis~~ 1.

Judicia privata versantur circa res in *jure* sive *judicio* defendendas. Agebatur judicio coram magistratu, qui operam dabat tam ipsi juri enucleando quam sententia sua ei confirmando. Illud fiebat a Magistratu; hoc ab illis, quibus id peragendum mandabat. Judiciis vacabant olim Reges, dein Consules, postea vero Praetores cum judicibus. Ordo judiciorum ipsaque judicia erant vel *ordinaria* vel *extraordinaria.* Extraordinarie decidebat Praetor de re proposita, cum causa apparuit non perplexa. Si vero factum rei investigandum fuit, consentientibus partibus judicem dabat, (Hugo R. RGesch §. 146) eumque instruebat quomodo id investigaturus esset, et reum damnare ei concedebat si id visum fuerit. Utrum antiquissimis temporibus ita se res habuerit ignoramus. Nec minus in-

[margin: §. 2. in Divia extraordinar. quomodo et quando haberi poter. Hein. IV. 6. §. 1–12.]

[margin: aliique magistratus quibus imperium erat.]

[margin: w prowincyach praesides, proconsules.]

[margin: A zatem ile razy chodziło o to quid juris?]

[margin: Savigny I. 76. 99.]

1) De judiciis privatis optime omnium egit *Carolus Sigonius*, quem, etsi post tot saecula praeterlapsa, nemo adeaquavit. Sperare licet a clariss. *Unterholznero* id factum iri, qui a multis annis hac re occupatur (cf. Savigny Zeitschrift T. I. p. 251. nota 3.).

[margin: Uwaga recenzenta Heidelberskiego, może Erba, na poradę Pana Thibaut.]

Edicti habenda erat ratio, et ipsius, de quo disceptabatur, negotii, velletne judicem dare, an mallet extra ordinem judicare praetor Heinecc. IV. 6. §. 6. Vel pro tribunali vel de plano cognoscebat. Cogniturus pro tribunali adhibebat consilium quinque equitum et ~~te~~ quinque senatorum. Erat et Centumvirale judicium, cui ipsi quoque praetor una cum Decemviris praeerat, quod duabus hastis praefixis exercebatur, assidebant una et Recuperatores. Solebant

Cicero pro Tull. 6.

Bardzo przydałoby mieysca Festusa, który wspomina iż w prawach Numy wzmianka iest arbitii; lecz pytanie czy tylko Festus dobrze to mieysce przepisał?

certa sunt quae de hac re in legibus XII. Tab. occurrunt (Hugo l. c. nota 2).

~~Olim experiebantur homines judicio apud Romanos hoc modo~~: actor in jus reum vocabat, ‡ qui statim sequi eum debuit. ‡ Ni id factum est, obtestabatur actor ‡ et si calvere pedemve struere reum conspexit, manum in eum jaciebat (Hugo l. c. §. 147. nota 2.); nec excusabatur reus morbo, quin in judicium vocaretur (Gellius No. Att. XX. 1.). ~~Licuit autem priusquam inirent judicium pacisci, tam actori quam reo (Hugo l. c. nota 4.). Non licebat iudicato manum si~~bi ~~depellere et pro se lege agere, sed vindicem dare, qui pro se causam ageret: qui vindicem non dabat, domum ducebatur ab actore, et vinciebatur~~ (Gaii Comm. IV. 21.). ‡

§. 5. qui et quomodo in ius vocari poterant.

a) quid per leges XII. Tab. de hac re constit. est. Hein. IV. 6. §. 14. IV. 11. §. 1–5.

Agitur autem in jure vel *actione* vel *vindicatione* (Hugo l. c. §. 148. Savigny in Zeitschrift Tomo III. p. 421.). Lites ex obligationibus ortae dirimebantur actionibus, reliqua vero omnia vindicationibus. ‡ Litis vindiciarum jam in legibus XII. Tab. mentio occurrit. Rei instruendae praetor operam dabat, partim ut rem ipsam de qua agebatur, partim ut factum rei cognosceret. Lite mota de fundo, persaepe ipse praetor in fundum ibat, ut videret de quanam re agatur. Saepe solus actor inibat fundum et ablatam inde glebam in ju-

Skarga o własność nieruchomości

‡ vel cum exceptione vel sine exceptione. Legebantur a praetoribus in urbe, in provincia vero a praeside. Non licebat iudicium renuere iudici, nisi justa esset excusandi causa. Ubi se contulerat judex in forum, jurabat ex lege se iudicaturum. Si index adesset, hic litigatorum vero alter se haud sisteret, neque ipsam adferret excusationem, tunc absens edictis citabatur. Actor initio petebat edictum primum, post dies decem alterum, denique impetrabat peremptorium: quod tamen non semper observabatur. v. Heineccius IV. 17. §. 7. — Praesentes

~~O prowadzeniu processu u Rzymian, to godném uwagi iest.~~

Dochodzę rzeczy moiey albo przez vindicatio, albo per condictio, albo per actio. Mowię wypada I. o windykacyi, i o tych instytutach których pretor ~~prawem~~ używał czasem na ich mieysce

§. 6. Agebatur in iudicio vel
a) per vindicat. Heinecc. IV. 6. §. 24–25.

Heinecc. IV. 10. §. 1–7.

utrique litigantes, jubebantur iurare calumniam, (de quo infra): Tum jussi sunt patroni dicere, id quod duabus fiebat vicibus. Primo enim totam caussam iudici, verbis brevissimis, et hoc vocabatur caussae coniectio. postea vero integris iustisque orationibus statum causae exponebant, rem documentis probantes. Testes audiebantur non remotis partibus. ~~Cum~~ Si quid obscuritatis causa haberet, num posset judex dicere sibi non liquere, huicque expeditum non est. — Arbitri in actionibus arbitrariis primum arbitrium dicebant, deinde, nisi paruisset reus, ferebant sententiam reumque condemnabant, quantum in litem esset juratum.

*) E Gaio IV. 21. iam discimus, vindicem non tam ad in ius vocationem, quam ad eam legis actionem, quae per manus iniectionem fiebat, pertinuisse, siquidem non licuit iudicato manum sibi depellere et pro se lege agere, sed vindex dandus fuit, qui pro actore causam ageret: quo non dato ille domum ducebatur ab actore et vinciebatur.

b, quid per Edicta pretorum. Heinecc. IV. 6. §. 15–16/151.

Tali tempore, non omnes personas, nam quasdam impetrata a Praetore venia, in jus vocare tantum licuit. Invaluit etiam ut nefas haberetur, quemquam de domo sua in jus rapere (Cicero pro domo 41.). Si quis tamen diutius lataret domi, actor in ejus bona mittebatur a praetore. ~~In ius raptus debuit~~ dimitti, si quis vel ejus personam defenderet, vel si dum in ius ibatur, esset transactum. ~~Quasi horam~~ Nihil factum fuisset in ius venire solebant, ubi actor, impetrata loquendi potestate, edebat actionem. Actio plerumque postulabatur per advocatos, quos et reus eodem tempore petere solebat: quorum si ‡ alteruter non haberet advocatum, praetor dabat. In edenda actione maxima adhibenda erat ab actore cautio, quia si vel plus intentione sua complecteretur, quam ad eum pertinebat, vel in actione recitanda aberraret, mentemque lingua praecurreret, causa statim caderet. Tum actor vadabatur reum, id est, vades sive sponsores petebat, promissuros, fore, ut certo die, se in iure sisteret. ‡ Concepto hunc in modum vadimonio, acceptisque sponsoribus e iure discedebatur, reusque vel de transactione cogitabat, vel ad contendendum se parabat in perendinum. Die comperendino praetor actores reosque per accensum citari iubebat. Reus deserens vadimonium perdebat litem, et praetor, postulante actore, ex edicto iubebat eius bona possideri.

c, quid per const. princip. Heinecc. IV. 6. 17.
et Heinecc. IV. 6. §. 30. IV. 6. §. 26.

‡ Quo tempore vetus in jus vocatio exoleverit, certe non constat: observabatur postea litis denunciatio et solennis litis exordium, de quibus nuperrime Muhlenbruch p. 55. 47. [illegible] ~~[illegible]~~ als [illegible]. Die [illegible], die agentes in rebus, [illegible] (Bauers Grundr. p. 82.) [illegible] judices ex populo [illegible]

ǂ Nie mógł atoli być kto prowadzony do sądu, kto o tém uwiadomiony nie był, i powinien być instructus ad agendum. I ztąd mianowicie, ponieważ musiał sobie obmyśleć patrona. excepto si quis esset improbus, indesatibilis etc.

Cicero pro domo 42. fr. 18. D. de in jus vocand.

I Nefas putabatur quenquam de domo sua, in ius rapere. Si adversarius citatus sui copiam non faciebat, actiones in bona ejus mitti solebat, post 30. diem distrahenda fr. 19. D. de in jus vocat. Cujac. Obs. X. 10. Nie wolno zaś było wywoływać go z domu, lecz zostawszy na ulicy. Nie chodził więc woźny do bramy drzwi, szukając aby oświadczać samu domu że jest zapozwany, jak było w Polsce za Kazimierza Wgo.

ǂ to następowało przez pociągnienie dalékarne ucha (Horat. Satyr. I. 9. in f.) równie jako podług statutu Kazimierza woźny zapozywał ustnie przez dotknięcie się ręką ramienia.

ǂ Później naznaczano karę pieniężną którą redukowano na wartość 5 . . . dla n. p. wołu (Gellius.) I to samo w statucie K. W. kara zaocznośći byłto w dwóch wołach. Ob. Leges de manu iniectione Histor. p. 73. No 18. które wyszłomienemy przy teoryi obligacyi. Do sądu sam powód mógł cytować, bez woźnego. Później za czasów Honoryusza (c. 3. C. XII. 53 c. 3. C. VII. 39) musiał sługa sądowy (apparitor executor) stojący pod rozkazami Regenta Expedycyi (Primiscrinius) do sądu cytować ustnie, a na koniec było ustanowionem że nikt nie jest obowiązany do sądu stanąć kto nie ma wezwania od sędziego (Noodt de judiciis p. 45.). Co więc dawniej było in jus vocatio, teraz nazywało się citatio. Jaki przeciąg czasu był rozstawiony oskarżonemu, czy chce zapłacić, lub proceß prowadzić dawniej, nie wiadomo. Justynian (Novell. 53. cap. 3) ustanowił: że od wezwania pozwu (libel conventionis) po zapłaceniu sportula mają się rachować 20. dni dane do namysłu. Jeżeli się nie broni oskarżony, że tém samém uznaje się być winnem ǂ — Zu następuje od § 221. do § 222.

F Z tych formuł naśmiewa się Cycero, w mowie znanej za Mureną. Naśmiewa się i teraz nie jeden filozof z formalności prawniczych, nie pomnąc [na to] że te [toku sprawy] z ducha prawa wypływające koniecznie są potrzebnemi do ~~ducha prawa~~. Jeżeli n. p. był spór o grunt jaki, potrzeba było żeby gruntu po namyśle wyrzekł nie ~~wyrz... fundus Sabinianus~~. J tako mówił zapozywający (actor): "utrzymuję w sądzie, że rola Sabińska do mnie należy." Odpowiadał przeciwnik: więc spróbuj się ze mną prawnie (manum conserere). Do tak sprzeczających się przystępował adjunkt pretora (judex) wskazujący jakim to sposobem wyjść mieli. Po wskazanej formule, wyrzekł pretor: "ponieważ i wasz obszar jest w całości, i wy przytomnemi jesteście którzy się o niego ubiegacie (suis utrisque superstitibus, praesentibus) postępujcie drogą prawną: istam viam dico, inite viam." Wskazywał im judex jak mieli zachować kroki; po czem pretor wyrzekł: "skończyła się formalność wracajcie: (redite viam)". Dla dopełnienia formalności, odprawiał nie raz oskarżony i oskarżający gatunek pojedynku.

F (Varro p. 29. v. 30).

dicium adferebat. Actor et reus abientes redeuntesque in judicium, putabantur obsservasse formas lege praescriptas. Quapropter fiebat ut cum advenissent in judicium, jam tenerent glebam manu, atque in ipso judicio inirent ac redirent viam, simulantes se in fundum ambulare et reambulare. (Cicero pro Muraena cap 12.) Nonnunquam actor et reus vi imaginaria utebantur, manusque conserebant. Quo peracto praetor eousque possidentem jubebat esse in possessione, donec rem introspexerit 2). Quo tem-

2) Classicus de hac re locus est apud Gaium Comment. IV. 16--17. qui dicit: Si in rem agebatur, mobilia quidem et moventia, quae modo in jus adferri adducive possent, in jure vindicabantur ad hunc modum: qui vindicabat festucam tenebat, deinde ipsam rem apprehendebat, velut hominem, et ita dicebat: *hunc ego hominem ex jure Quiritium meum esse ajo secundum suam causam, sicut dixi, ecce tibi vindictam imposui.* Et simul homini festucam imponebat. adversarius eadem similiter dicebat et faciebat. cum uterque vindicasset, Praetor dicebat: *mittite ambo hominem.* illi mittebant. qui prior vindicaverat, ita alterum interrogabat: *postulo, anne dicas, qua ex causa vindicaveris.* ille respondebat, *sicut vindictam imposui.* deinde qui prior vindicaverat, dicebat: *quando tu injuria vindicavisti, D. aeris sacramento te provoco.* adversarius quoque dicebat: *similiter ego te.* deinde sequebantur quaecunque in personam agerentur. postea Praetor secundum alterum eorum vindicias dicebat, id est, interim aliquem possessorem constituebat, eumque jubebat praedes adversario dare litis et vindiciarum, id est rei et fructuum: alios autem praedes ipse Praetor ab utroque accipiebat sacramenti, quod id in publicum

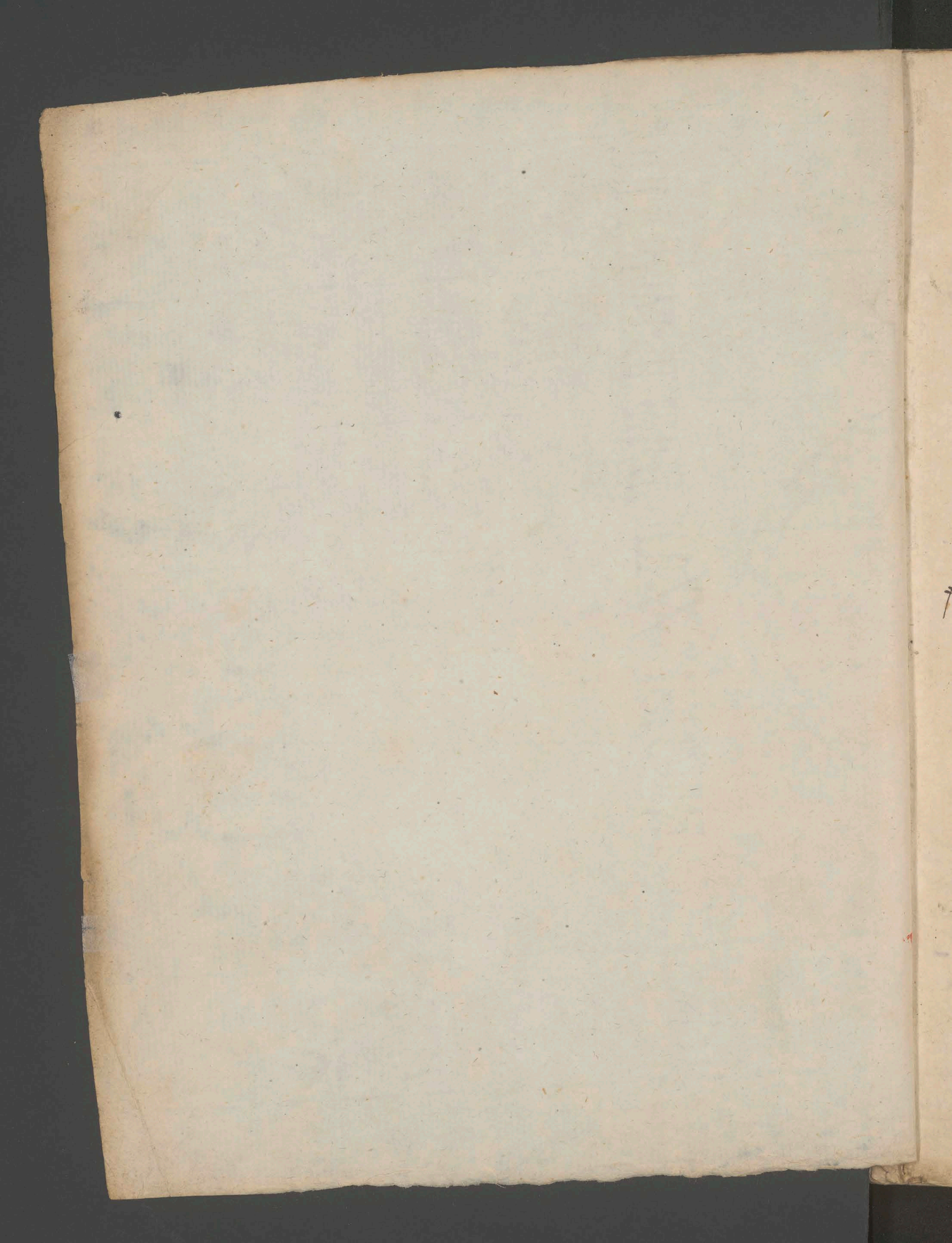
pore omnia haec in desuetudinem abierint non constat; scimus tamen seriori tempore idem significasse actionem ac vindicationem. Vindicatio hereditatis appellabatur *hereditatis petitio* (Cicero in Verrem I. 45).

Vindicationi simile fuit *Liberale judicium*, si vel ipse servus liberum se esse contendebat, vel alius quispiam servum meum liberum esse dicebat. Si cognoveram pro libero homine aliquem se gerere, cum meus servus natus erat, hominem *in servitutem vindicabam*; quo casu aderat alius quivis, qui servum *in libertatem adserebat*. Praetor secundum libertatem vindicias dabat donec rem introspexerit (cf. Dissert. nostra de vita Decii p. 68. 69.).

cedebat.] festuca autem utebantur, quasi hastae loco, signo quodam justi dominii; maxime enim sua esse credebant quae ex hoste cepissent: unde in centum viralibus judiciis hasta praeponitur. Si qua res talis erat, ut non sine incommodo posset in jus adduci, velut si columna, aut, grex alicujus pecoris esset, pars aliqua inde sumebatur: dein in eam partem quasi in totam rem praesentem, fiebat vindicatio. itaque ex grege vel una ovis aut capra in jus adducebatur, vel etiam pilus inde sumebatur. ex nave vero et columna aliqua pars defrigebatur. similiter si de fundo, vel de aedibus, sive de hereditate controversia erat, pars aliqua inde sumebatur et in jus adferebatur, et in eam partem perinde atque in totam rem praesentem fiebat vindicatio: velut ex fundo gleba sumebatur, et ex aedibus tegula (cf. auctores a Goeschenio ad h. l. laudati).

† vel ut in Inst. §. 14. de Act. actio praejudicialis.

‡ actio praejudicialis dabatur ~~tandem~~ quoque de partu agnoscendo: "aio mulierem hanc ex te praegnantem esse." Negante altero, sequebatur more consueto sponsio "ni ita sit". Heineccius IV. 6. §. 30.

12

† Musiało więc następować symboliczne przywłaszczenie sobie rzeczy, musiał dotknąć się festucy lub co podobnego. Później ustały działania te symboliczne, a nastały same formuły bez symbolów, których się ostro trzymano. Od użycia takiey formuły zależała wartość sprawy. Nakoniec i to ustało za Walentyniana i Constantyna c. 1. 2. C. de formul. sublat.

† Ile razy przeciwnik dał kaucyą a przegrał sprawę, spadało to dawniey na skarb; później dostawało się oskarżonemu, lub mówiąc ogólnie stronie przeciwney (Gaius IV. § 13.).

6) (ad §. 6.) per condict. Heinecc. IV. 6. §. 31. 33. IV. 16. (15) 22.

Która nie była ani vindicatio, ani condictio, była actio: t.i. skarga taka, przez którą dowodzić trzeba było tylko do pretensyi, agere: tego nie potrzeba było w condictio, dosyć było jak mówi Gaius IV. 18, denuncyować, condicere, że ten a ten podług strictum jus zobowiązanym mi jest; a w tenczas sędzia nie zważając bynaymniey na wymówki przeciwnika skazywał go, bo wskazałem przez mowę prawo, że dare oportere. Tu rozwiązać Paulus fr. 6. D. de rei vind. Ulp. fr. 14. D. de reb. cred.! Jedna się tylko condictio certi, co do skutku; wiele zaś co do przyczyn z których pochodzi n.p. ex mutuo, furto etc. nie potrzeba więc przypuszczać i osobnych condictiones i condictiones generales, jakie z fr. 17. §. 2. fr. 24. D. de condict. wyprowadza Glossa i Cujacyusz Gans Ueber Röm. Obl. R. p. 144. — Wszystkie więc condictiones z jakieykolwiek pochodzą przyczyny ogólne to nazwisko noszą t.i. condictionum, z wyjątkiem dwóch: ob res amotas, triticaria. o tem będzie p. 397. p. 425. Dodać nakoniec wypada iż jeżeli pewna ta rzecz oddaną być nie mogła, zachodziła

(że skłodę dla stron byłoby nieraz więcej sądownictwa formalnego, zwłaszcza gdzie oskarżony sam wyznał że się tak rzecz ma jak powód okazał: dla tego pretor w takim przypadku, nakazywał żeby zadosyć uczynić (veto, exhibeas, restituas). Jeżeli zaś oskarżony przeczył, wyznaczał sędziego, a wszystko szło sposobem zwyczajnym. Tak interdicta tylko formą od actiones różniły się, bo one to ogólnie

Inter Interdicta et actiones maximum intercedebat discrimen. In Interdictis praetor formulam in edicto jam propositam rogante alterutra parte statim edidit et exceptionibus demum a reo interpositis res ad judicem pervenit; in actionibus novam plane formulam speciali causae accomodatam confecit, et judicem constituit, qui formulam secutus ab eo conceptam cognosceret et judicaret, [veluti: si paret fundum Capenatem P. Servilii esse], nisi aderant extraordinaria cognitiones, ubi praetor ipse judicabat. Bickell. p 17.18. Ratione ordinis itaq. et solennitatis et executionis maxime differebant Interdicta et actiones, sed intuitu effectus nullum fere fuisse discrimen Cujacius jam luculenter ostendit Observ. V. 17. Quanquam Interdicta, quum velociori cursu tractantur, majorem utilitatem praebere videntur quam actiones: saepius tamen ratione formae minorem utilitatem praebere poterat, quo tendit Aggenus Urbicus (apud Cujac. Obs. V. 17) hisce verbis monendo eos, qui statim ad Interdicta sese convertunt: Magna est alea litem ad Interdictum deducere, cujus executio perplexissima est; et Ulpianus (fr. 3. §. 2. D. ne vis fiat ei etc.) mulierem, quae Interdicto de ventre in possessionem mittendo uti volebat, in factum potius actionem instituere admonet. Bickell p 19.20. — Sed omnia haec, quoniam ipsa in judicio Romano agendi forma nondum satis est explicata, admodum obscura sunt. — Po zniesieniu ordo judicior. zamieniły się in actiones in factum ex causa interdictorum §. ult. J. de Interd.

aestimatio rei, szacowano quanti interest sive temporis v. loci. ponieważ wszystko redukuje się na pieniądze fr. 173. D. de V. S. fr. 193. eod. Nie trzeba jednak sądzić żeby osobna była condictio de eo quod certo loco (Gans p 73.144), bo na to dawano utilis actio ażeby do swego dojść mógł więcej (fr. 1. D. de eo quod certo loco).

§. 7. extra ordinem cognoscebat praetor a/ vel in possessionem mittendo Heinecc. II. 17. §. 11.

Solebat nonnunquam praetor donec omnia ad finem perduxerit ita rem interim dirimere, ut reum *in possessionem* vel bonorum vel rei mitteret, quod extra ordinem fiebat (Hugo l. c. §. 269). Nonnunquam, si id res poscebat, *in integrum restituebat* sive actorem sive reum, quod tamen raro accidere solebat (Hugo l. c. §. 270.). Nonnunquam interdicebat vel actori vel reo, praesertim si de fundo res agebatur, sive praecipiebat quid agere in praesens debeant, donec in judicio ordinario litem diremerit; hoc appellabatur *Interdictum*. Dividebantur Interdicta 1. in restitutoria, exhibitoria, et prohibitoria (Gajus in Com. IV. 140.) 2. in adipiscendae, retinendae, recuperandae possessionis (Gaius in Com. IV: 143.) 3. *in simplicia* et *duplicia* (Gaius in Comment IV. 157—161). Loco actionis dabat nonnunquam praetor actori *condictionem* tunc semper fere, cum res de obligationibus agebatur vel, ut Gaius (Comment. IV. 5.) ait: cum contendebat dari fierive a reo sibi opportere. Manca sunt omnia quae de condictione scimus; vera tamen quae in Instit. (§. 15. de actionib.) legimus, condictionem a denuntiatione nomen trahere, cum olim actor denuntiaret adversario ut ad judicem capiendum die XXX. adesset (cf. Gaii Comment. IV. 18.).

His consideratis videmus, *praetoris* fuisse co-

b/ vel interdicendo Heinecc. IV. 15. §. 1.–7.

4/156.

condicere est denuntiare prisca lingua §. 15. Just. h.t.

/quibus praeerat Praetor Urbanus. Cic. de Or. 38.

gnoscere vel decernere, *judicis* vero *judicare.* Eadem ratione judicabatur in provinciis a praesidibus qui ad judicia habenda *conventus* instituebant. In urbe exercebant judicium etiam Centumviri, licet hucusque ignoremus, de iisne solum rebus quas Cicero (de Orat. I. 38.) enumerat, an de aliis etiam judicaverint. Tam praetoribus et praesidibus in provinciis, quam in urbe Centumviris, praesto erant *Recuperatores*, quos eo differre a judicibus puto, quod darentur, ut quam primum res judicaretur (cf. Auctores quos citat Hugo l. I. §. 265.). Hoc etiam sub Imperatoribus obtinuisse videtur cum in Digestis saepe mentio occurrat extraordinariorum judiciorum et cognitionum (cf. Digest. *De Extraord. Cognit.*). Justinianus hanc differentiam sustulit, statuitque ut omnia judicia extra ordinem, id est ab ipso Magistratu, cognoscerentur (cf. §. 8. Inst. de Interdict.). A tempore Constantini M. appellabatur quisque Magistratus judex ordinarius. Ordo autem judiciorum hoc modo institutus fuit: damnatus a defensore urbis invocabat auxilium, sive provocabat ad praesidem provinciae; a quo cum repudium tulisset, apud superiorem magistratum et denique apud Imperatorem auxilium quaerebat. Ex sententia principis decidebant viri in consistorio principi adsidentes. W zdaniach wszystkich, gdzie dawniey rozstrzygali Centumviri, nie wydawał sędzia wyroku; dawał tylko relatio albo consultatio do panującego, który sprawę rozstrzygał. fr. 1. §. 1. 2. D. 49. 1. fr. 3. D. 49. 4. — U nas, nawet i tam gdzie obowiązuie prawo Rz., ma sam sędzia rozstrzygać.

[Marginal notes:] rodzay nowszego Justycya, pod narodowe zwane Jury. — † Savigny I. 79. 89. — † Savigny I. 34. — §. 8 — §. 9.

§. 8. De his qui in provincia judicia exercebant Heinecc. IV. 6. §. 39.

§. 9. ordo judicior. privator. cum extraordin. cogn. commixtus sub Imperatorib. Heinecc. IV. 6. §. 9.
Tribonianus ex libris ad Sabinum et edictum, qui de judiciis egere scriptis, nil vel parum admodum in Pandectas recepit, quippe cum suo tempore in desuetudinem abiissent (de Weyhe p. 37.)

ab adsessoribus distinguendi sunt comites praesidis Haubold ad Heinec I. 4. §. 109.

[x] stipendium decrevit Alexander Imperator. Item magistratus in provinciis solebant iurisdictionem mandare. Praesides in provinciis certis anni temporibus conventum sive forum indicebant, id est, tempus et locum distinguendorum negotiorum, unde oppida dein orta sunt. — Recuperatores in provinciis eodem munere functi sunt, quo Centumviri Romae, Haubold ad Heinecc. IV. 6. §. 39.

I Tym wyrazem oznaczali Rzymianie mieysce wszelkie, gdzie zatożył sądownictwo swoie, przysłany na prowincyą urzędnik, później podzielona została każda prowincya na oddziały takie, do miejsc których przyieżdżał się Urzędnik sądzący sprawy. Magistratibus in provinciis assidebant Assessores, quibus ordinarium ‡

II Wspomniał Gaius wprzód że w sądach centumviralnych, w czasie ich odbywania się, ustawiona została dzida. Wspomniał sam że dzida oznaczała prawo ze zdobycia rzeczy na nieprzyjacielu wyrażającą, co szczególniey dowodziło miało absolutną własności Rzymianów. Wnosićby stąd można że Centumvirowie nie sądzili tylko sprawy tylko zachodzących o własności między samemi Rzymianami, a sprawy tego rodzaju, gdzie się spierano, czy equitas more przymusić odmianę w ścisłym prawie Rz. iakiegokolwiek przypadku. Quintil. Inst. IV.2.

I W 1½ wieku miasto się proces słowiczy. Lex Julia judiciaria Hist. p. 104. No 10.

‡ nie może więc niewolnik za pana.

‡ Z takiego więc jest zdanie tylko, który przez Jus actionum rozumieją a) Teoryą processu (Hugo Civilist. M. IV. p. 11. Maczoll.) szczególniej jeżeli pod tym wyrazem rozumieją Teoryą process. formalnie, nie materyalnie. — Skarga

a) in rem in personam Heinecc. IV. 6. §. 26.

‡ n. p. Skarżę posiadającego rzecz, ponieważ jest moją; nabył ją od kogo innego. Gdyby utrzymywał że jest jej właścicielem, byłaby actio in personam.

CAPUT II.

quomodo actor agebat quomodo reus.

~~Actiones quo modo dividerentur.~~

§. 1. actio quid et quomodo dividitur Heinecc. IV. 6. §. 23. 22.

Actio est jus persequendi in judicio quod nobis debetur. Actionem instituere non potest cui jus eam instituendi deest, vel cujus non est jus laesum. Jus actionis itaque idem est quod jus obligationis, sive id ex Contractu sive ex Maleficio ortum est. Est autem actio:

1, Vel in *rem*, vel *in personam* (§. 1. Inst. de actionib. Gaii Comment. IV. 1.). Actio in personam est, cum intendimus, dare, facere, praestare nobis oportere; in personam itaque actio est, quoties jus meum ex obligatione contracta a debitore laesum est. Actio in rem, quoties ipso facto laesum est ~~est~~ jus meum et quoties obligata fit res quae olim non fuerat. Actio in personam nititur obligatione; actionis vero in rem ratio vel in jure ad rem vel in jure ad hereditatem vel alio quocunque, scrutanda est.

kiedy się kto zobowiązał; kiedy na rzeczy nie rzecz na osobie jego prawa postępuje;

~~2, *Rei persecutoria, poenalis, mixta* (§. 12. 16. Instit. de action.), quoties rem ipsam persequimur, vel poenam injungi reo cupimus, vel utrumque petimus (Gaii Comment. IV. 6 — 9.).~~

~~3, Actiones *civiles*, quae ex legibus deri-~~

vantur, et *honorariae* quae ex Edicto praetorio oriuntur. 3)

4, *Directae*, quarum origo in jure ipso, *utiles*, quae aequitate vel utilitate, nituntur.

5, *Bonae fidei, et stricti juris.* Ab antiquissimis temporibus obtinuit Romae, debere esse actiones vel civiles, quas iudex stricte observet, vel arbitrarias, quas *ex arbitrio* suo decidat, sive actiones bonae fidei. Praetor itaque quoties judicem instruebat; vel ex actione civili judicare eum jubebat vel ex arbitrio, addita formula: *Quantum aequius, melius* judica; vel: *ut inter bonos bene agi oportet* (cf. Cicero pro Rosc. Comoedo cap. 4. de Off. III. 15. 17. Topicor. cap. 17. Seneca de Benef. III. 7. §. 28. 30. Inst. de Actionib.). Differt autem haec actio quam maxime ab actione

3) De his ita Gajus dicit (Comment. IV. 11 -- 12.): Actiones, quas in usu veteres habuerunt, legis actiones appellabantur, vel ideo quod legibus proditae erant, quia tunc edicta praetoris, quibus complures actiones introductae sunt nondum in usu habebantur; vel ideo quia ipsarum legum verbis accomodatae erant, et ideo immutabiles proinde atque leges observabantur; unde eum, qui de vitibus succisis ita egisset, ut in actione vites nominaret, responsum fuit, rem perdidisse, quia debuisset arbores nominare eo, quod lex XII. tabular. ex quo de vitibus succisis actio competeret, generaliter de arboribus succisis loqueretur. Lege autem agebatur modis quinque: sacramento; per judicis postulationem; per condictionem; per manus injectionem; per pignoris captionem.

arbi-

‡ to nazywało się certum, bo co się należało ex lege, z czynności formalnie opisanej, lub że kto miał rzecz moją bez tytułu, sine causa, a nadewszystko było to certum, gdzie contrarium judicium (exceptiones) zachodzić nie mogły.

† Procedura sądowa w Rzymie była dwojaka stósownie do tego, czy sprawa zachodziła o rzecz pewną,
niepodpadającą wątpliwościom prawa (certum), albo o rzecz której (dopiero dochodzono ~~nie tylko prawnie~~
~~przyjść mogło~~ (incertum). ‡ Zamto należało do sędziego (index), i to do arbitra, czyli sędziego nie podług
przepisów prawa, lecz podług swego przekonania sędziego ‡ Niepodpadało wątpliwości prawa
żądanie powodu kiedy sądzono oparte na dowodach pewnych i niepodpadających żadnym wyjątkom;
przeciwnie ~~sędziat arbiter~~: ex fide bona, quantum aequius melius. Sąd ten wtenczas zawsze miał
miejsce, jeżeli zważano szczególniej na oświadczenie woli osób zawierających umowę, i dochodzono tego p. actio
b. f. judicium b. f. co wyznazała słuszność, gdy przeciwnie jeżeli się opisały strony, tego tylko dochodzono po-
dług instrukcyi danej od pretora, co zawierał kontrakt spisany przez procesujące się osoby. — Dochodzenie
incertum, należało takze do sędziego secundum strictum jus, jeżeli się pokazało że obydwie strony mają do
siebie pretensye: jak daleko zaś też pretensye się wiążą, jak daleko ich obiekt zachodzi było
niepewnym, ~~tak~~ jako jak w matematyce niewiadome X, dochodzić musiał sędzia, stąd lubo nie-
dział sędzia ze strony coś otrzymać muszą, lecz ponieważ to coś było niepewnego quantum
incertum nazywało się: dochodził tego sędzia przez przysięgę stron: in b. f. judiciis sam tylko
powód dosparzać musiał dowodów. fr. 11. D. de stipulat. praetor. — Ponieważ actiones stricti juris
toż samo są co condictiones, więc do nich zastosować można, co Gaius mówi

‡ Sędzia musiał się ściśle trzymać przepisanej mu od pretora formuły, która jeżeli się okazała niedostatecznie, to jest pokazało się że nieodkładnie wytoczyły strony pretorowi rzecz swoją, a więc upadała sprawa: dawał i takaż instrukcyę pretor sędziemu podług arbitrium sędziemu, ale dodawał oraz: ex fide bona, quantum equius melius.

‡ C. (ad § 1. Cap. II.) actio utilis, inanis, directa, in factum, praescriptis verbis. Heinecc. IV. 6. § 26.
Cały system actiones, nienależących do strictum jus, będzie dla nas zrozumialszym, jeżeli na inne
podziały actionum zwrócimy uwagę. Przed rozpoczęciem sprawy bada pretor, czy kto ma ~~słuszny~~
jakikolwiek powód do wniesienia sprawy lub nie: actio competit, actio non competit. Dopiero
po wniesieniu skargi i rozpatrzeniu się lepszém rzeczy, pokaże się, czyli p. actionem quae
competit, może być dalej popierana sprawa lub czy upada. Jeżeli się sprawa popiera, nazywa
się taka actio utilis, jeżeli upada inanis fr. 27. § 2. D. de liberali causa. Taka actio quae

~~Actiones utiles videntur ex edicto praetoris originem ducere; sed nec inepte dici posset, ut ... eiusmodi utiles actiones, ita et hanc principium rescriptis indultam esse. Hugo p. 78.~~

Różni się od tych actio praescriptis verbis, która wtenczas jak się zdaie zachodziła, kiedy civile negotium było istotnie wypnięcie jakiey ~~pr~~ zasady, lecz żadna w Edykcie wymieniona formuła nie dała się zastosować; pretor więc osobną skargę przepisać musiał, skąd nazywa się także in factum civilis.

Wszystko to działo się na mocy fikcyi, jak teraz wiemy z Gaia IV. 36. 37.

compelit, nie tylko utilis nazywać się może, ale także directa i in factum. Jeżeli n. p. wnoszę skargę a pretor nie tylko że powie iż compelit, lecz nadto wyciągnie ią pod pewną rubrykę lub nada iey pewny stosunek do obligacyi iest actio directa n. p. mandati; ieżeli zaś tylko iest podobny stosunek a zupełnie podciągnąć go pod rubrykę pewną niemożna iest utilis, czyli iak mówią skrypcie ad exemplum directae actionis datur; w tem znaczeniu actio Publiciana iest actio utilis: tak mamy utilis aquae pluviae arcendae actio, utile familiae erciscundae judicium, utilis pigneraticia. fr. 22. §. 1. D. (XXIX. 3.) fr. 2. D. (XV. 2.) fr. 13. D. (XII. 6.) — Jeżeli zaś skarga ani pod żadną rubrykę podciągnąć się nie da, ani na wzór pod rubrykę podda-ney skargi zastosowaną być nie może, a iednakże przedmiot skargi okazuie iż słuszności iest na stronie powoda, daie się actio in factum (fr. 1. D. praescr. verbis.): a tak po-wiedziećby można, iż każda actio utilis, iest in factum, lecz nie przeciwnie, skąd sobie

Zalezało na tém wiele, podług iakiey formy, kto się domaga o rzecz swoią, czy podług formy w dawney procedurze przepisaney, czy podług formy nowszey. Kto się dopominał podług formy dawnieyszey, dochodził prędzey celu, ponieważ oczywiście sprawiedliwości była na stronie iego, albowiem podług przepisu prawa domagał się o rzecz. Lecz tém więcey musiał ulegać subtelności przepisów iako mówi Gaius, w przytoczonym przykładzie. — Kto podług nowszey formy, nie ponosił w prawdzie tyle formalności, lecz nie tako wielka była pewności na stronie iego, czy pozadany skutek o rzecz wcześnie; ponieważ pretor dozwolił mu w prawdzie domagać się o rzecz swoią, lecz sędzia dopiero dochodził, który ma słuszności. — Na dowód, że można kto słuszną sprawę wzywa tejże actio, stawiał żadnego kary który wymienia Gaius. — Zdarza się może przypadek, na który nie trzeba osobney po jeden przepisać, lecz tylko do okoliczności się zastosować (n. p. w Code Napol. de Absentia). W ten raz przepisana actio zowie się utilis. przeciwnie prakty[k]owana zowie się directa, lub taka która zowie się directa, pochodząca ex iusto et aequo, a rzecz zachodzi z actio utilis. — Zniesio nowa wyszła tejże Ad. przez Lex Aebutia Hist. p. 104. No 9.

Różni się actio b. f. od wymienioney actio utilis; ponieważ pretor nie mogąc razem na przedzie znaleźć powodu w sprawie sobie przedstawioney do skargi, insynuuie sędziemu sprawę, lecz żadnego wniosku, że mu się sprawa zdaie być słuszna, (boby w ten raz taka actio zwała się utilis) zdodatkiem ażeby ieżeli osądzi, podług zdania swego (ex arbitrio) pozwolił na dalsze kierowanie sprawy za skargą, tenipowa, która wypada odrębnie od actio arbitraria, actio bona fidei, przed sędzią dowolnym (arbiter) n. p. w kompromissach.

wytłomaczyć można, dla czego nie raz prawnicy Rz. obydwie te actiones mieszaią (Gans Ol. R. O. R. p 151.) l. 16. §. ad leg. Aquil. fr. 53. D. ad leg. Aquil. fr. 4. D. de servo corr. — Ieżeli pretor, przepisał sędziemu iak ma przy sądzeniu actionis utilis lub in factum, postępował sobie, to się nazywały obydwie te actiones wspólnym nazwiskiem, actiones praescriptis verbis (c. 6. C. de transact. fr. 11. D. praescr. verb.) albo actiones in factum civiles, iako uzupełniaiące to, co się pod strictum ius podciąga, a pod bonae fidei iudicium podciągniętym być nie może. Myliłby się iednakże ten, ktoby sądził iż wymienione te actiones są praetoriae, w tym sensie iako ius praetorium rozumiemy. To potrzebuie obszernieyszego Tłomaczenia. a) actiones praetoriae arbitrariae

Iłekroć razy wprowadzał w pretor na fundamencie lub ad analogiam, prawa cywilnego, nie liczono

Qui ius sibi aliquod competere asserit, <u>confessoria</u>, qui negat, <u>negatoria</u> agit actione, nihil curans, ex servitute nec ne ius illud emanet, modo de servitute omnino controversia moveatur. Petitio vel negatio servitutis fundamentum est actionum harum, idque quatuor his formulis innititur, et quidem I. servitutem asserendo: a) "est mihi ius in tuo (servitus in patiendo), quia mihi servitutem debes". b) "non est tibi ius in tuo (servitus de non faciendo) quia mihi servitutem debes." Utimur igitur ad hoc probandum actione confessoria et negatoria. II servitutem negando: a) "est mihi ius in meo, (servitus de non faciendo) quia tibi servitutem non debeo" b) "non est tibi ius in meo (servitus de patiendo) quia tibi servitutem non debeo." Ad quod probandum utimur etiam confessoria et negatoria actione. ~~[illegible]~~

Mówiłem o fikcyach obszerniey w Histor. p. 60. Stósował często pretor przez analogią czyli podobieństwo, zachodzące ~~formalności~~ wymowy prawne n.p. ieżeli kto zawarł kontrakt podług przepisów Rz. z cudzoziemcem, mógł ten dla zysku swego zerwać ten kontrakt, daiąc za przyczynę, że nie rządzi się, ani sądzonym być może podług prawa Rz. Powód nie mógł go skarżyć przez actio utilis, ponieważ ta należała do procedury Rz. gdy tu sprawa była z cudzoziemcem. Pretor więc brał podobieństwo prawne, z samey zachodzącey wymowy, utrzymuiąc iż ponieważ <u>tylko forma</u> iest na przeszkodzie ~~na wszystko stanowić~~, że każdzie formę, i będzie dwie sprawę ex jure Gent. n.p. w stypulacyach.

Zachodzi także różnica między <u>actio</u> a między <u>formula</u>. Ile razy pragnął powód aby process iego nie długo trwał, w krótkości wykładał cały stan sprawy domagaiąc się aby podług tego pretor osądził, ~~bez udzielania mu~~ a to najczęściey; musiał więc powód 1, okazać iak się rzecz ma (demonstratio) 2, czego żąda (intentio) 3, następowało przysądzenie lub przez pretora lub przez sędziego 4, skazanie obwinionego (condemnatio).

~~Ktorymi się ze przeciwnik za to wszystko przystał co powód wnosił ~~powód~~ gdy inaczey sąd swoią bedzie drogą, t.i. nie przez formula, lecz przez actio. Dowodził sprawy niemniey oskarżony niżeli skarżący, n.p. stawiam świadków że rzecz moia iest, przeciwnik oskarżony dowodzi że iego.~~

tego do jus pretor, w znaczeniu ścisłem, t.i. do tego co pretor na fundamencie <u>iedynym</u> słuszności stanowił. Że iednak tak stanowione, tylko ad analogiam juris civilis wprowadzonem było, więc nie policzało się do ścisłem jus, tylko do b. f. judicia, a zatem były te wszystkie actiones tu należące <u>arbitraria</u>, bo pretor na arbitrium sędziego zdawał osądzenie rzeczy. I tak ogólnie nazywać ie można. Szczególnie zaś rozumiemy pod actio arbitraria, to co ma za podstawę bonum et aequum, a wymierzenie sprawiedliwości podług tego bonum et aequum, w przekonaniu samego sędziego leży, stąd się także nazywaią actiones ex bono et aequo fr. 14. §. 6. D. de religios. — Nie nazywaią się więc te actiones in factum pretorie, które za iedyny fundament maią

~~confessoria vel negatoria utatur, quia fundamentum petitionis eius affirmativum est, talisque constat, quae ~~praesumptione~~ caret, ideirco ea et probari possunt et probari debent. Quodsi ~~vero~~ illis utatur actio nihil dominus praedii servientis, quia hoc fundamentum negativum est, [sc.] talem servitutem non constitutam~~

Juris conditores reliquerunt Publicianae naturam actionis in rem; nam falso actio in rem scripta, quo nomine scimus a nonnullis Jctis esse denotatam cf. Z. Th. Ellenberg: de Publ. in rem act. Lips. 1821. p. 26.

e (ad §. 1. Cap. II.) actio confessoria, negatoria; et. Heinecc. IV. 6. §. 27. - 29. §. 31 - 35. Heinecc. IV. 12. §. 1. - 2.

actio confessoria, negatoria.
In vindicandis rebus incorporalibus non solum adfirmatione liceat intendere, sed et negative v. c. aio tibi jus non esse altius tollere. Vindicare non poterat nisi is qui non possidebat: incorporales vero etiam possessores vindicare poterant contra alterius usurpationem. Publiciana. Serviana. Actiones ex maleficio (furto, rapina, damno, injuria.) rei persecutoria omnis in rem actio: poenalis, ubi non rem sed poenam: mixta (utrumque). Wyliczenie actionum od confessoria etc. tylko dla wyliczenia wymieniliśmy: podciągnąć się bowiem dadzą pod te które wyżej wymienione zostały. perpetuae (30. 40. annor.). praetoriae annuae, nonnullae etiam perpetuae.

(Stosownie, bądź to z połączenione cum delicto, bądź takie których podstawą delikt nie jest. (Gans p. 150.)
Tu o interdyktach: potem o formulae Mühlenbruch, Rezenbrecht.

§. 2. quid formula et quae eius partes

Dochodziemy teraz rzeczy naszej p formulam, jaki jej stosunek do actiones? Dawniej każda actio stricti juris musiała mieć formułę pewną, t. i. wniesioną skargę, czyli to zachodził spór de jure czy de facto, formułę pewną określał pretor, oddając ją pod wyrok sędziego. Same nazywały się formulae in jus conceptae, te in factum conceptae. A zatem formula i actio stricti juris były dawniej jednoznaczne. — Odkąd actiones coraz się bardziej zbliżały do jus gentium odstępując z ścisłych przepisów dawnego prawa, różnica zachodziła między formula i actio, odkąd formula był sam przepis, z którym określano actio ile[?] tego potrzeba było. — W udzielonej przez formula instrukcji sędzie, actiones praescriptis verbis

Romanos paucis tantum conventionibus actiones tribuisse, ceteras, ne litibus immodicis, contentionibusque abundet civitas, exceptionibus tantum firmasse et honestae cuiusque voluntati, religioni et fidei reliquisse, satis constat. Magis deinde magisque exculta Romanorum jurisprudentia, jurisconsulti tunt quoque, ubi nolis quidem antiquorum bonae fidei judiciorum haud adesset, sed similitudo tantum, actionem ad exemplum nominatarum actionum ex bono et aequo induxerunt, quam praescriptis verbis actionis nomine generali comprehendebant. Gans Oblig. p 172. 178. — Bickell de precario Marburgi 1810 p 8.

Imu, oznaczał pretor jaki podał skarżący powód do sprawy n. p. ze skarży o sprzedaż etc. ~~ta się~~ nazywała się ta część formuły demonstratio: jakąż sobie pretensyą zakłada intentio: jak sobie ma postąpić sędzia ~~w~~ w przysądzeniu rzeczy adiudicatio: jak nakoniec w potępieniu obwinionego condemnatio. Różniły się tem formulae in jus conceptae, od formulae in factum concept. iż w tamtych sama intentio okazywała, że skarżący gruntuje swoje prawo na jus Quirit. tak że ilekroć razy pokazało się że skarżący fałszywą podał demonstracyą lub intencyą, sprawa upadała: przeciwnie in factum concept. bo tu chociażby był fałszywie podał demonstracyą, to ją sam sędzia, jako factum dochodzący prostował Gaius IV. 58. 60. — Nadto same formulae in jus conceptae dzieliły się na takie, przez które dochodziliśmy incertum, inne przez które certum.

§. 3. quid legis actiones et quaenam erant

Zaraz przystępowali do rozpoczęcia procesu zwyczajnego. p condictionem, jak się już wspomniało. Do tych ostatnich trzech sposobów ~~~~ dochodzenia rzeczy, ściągając się może słowa Cycerona pro Domo 29. p condictionem. Esse idem condictionem, quod nostrum przekwatka, ~~quippe quod~~ eamque nihil aliud esse nisi genus denunciatio ~~nis~~ ~~quoque vocatur~~. Zasius ad Dig. vetus si certum petatur, observavit: Vicat p. 722.

arbitraria, quae tunc adest quoties judex partibus arbitri fungitur. Quo casu licuit damnato sententiam judicis respuere modo poenam compromissam solverit, atque judicium instituere (§. 31. Inst. de actionibus). His adnumerari possunt *fictiones* (quas Heineccium odio prosequutum scimus). Intelligimus fictiones eas formulas, quibus pecuniam aut rem aliquam nobis dari oportere intendimus, quasque scimus sua vi ac potestate non valere; aut quibus is cui justa causa agendi est, ob conditionem suam (v. c. peregrinus) agere non potest (cf. Gaii Comment. IV. 32. — 39.). Nec minus referendae sunt hic *formulae* quibus in persequenda re utimur. Earum partes sunt 1, demonstratio, qua demonstratur res de qua agitur. 2, intentio, qua actor desiderium suum concludit. 3, adjudicatio, qua permittitur judici rem alicui ex litigatoribus adjudicare. 4, condemnatio, qua judici condemnandi absolvendive potestas permittitur (Gaii Comment. IV. 39. — 45.). Formulae in quibus de jure quaeritur, *in jus conceptae* vocantur, (si v. c. intendimus nostrum esse aliquid ex jure Quiritium); ceterae *in factum conceptae* vocantur (Gaii Comment IV. 45 — 53.).

~~In judicio causam probat is cui est onus eam probandi; quod nonnunquam actori, nonnunquam reo injungitur, prout res incidit. Probatam cau-~~

n. p. w Kompromissie.

Tu musiał być dany vindex.

Z dawna wyjmowano z takowego [illegible] judicium contrarium. Zachodzi to u nas, kiedy obydwie strony wzywają do siebie pretensye, skarżący i obskarżony. Rozpoczęcie processu o rzecz polegającej na zasadach prawa cywilnego, zaczynało się od legis actiones, z których Gaius pięć przytacza IV. 12. Z tych dwie t. i. p manus injectionem, p pignoris capionem, zaczynały się jak u nas process sumaryczny, zaraz do exekucyi przystępowano. Sacramenti actio używano do wszystkich czynności, do których nie były wzięte inne legis actiones. Pozywający wzywał obskarżonego, żeby się z nim założył o pewną summę że przegra. Pretor kazał stawić kaucyą stronom: później używano sponsionis i restipulationis, bez dania kaucyi (praedes). Jeżeli rzecz była warta 1000 asses, lub więcej, stawiano kaucyi 500 asses: jeżeli mniej tylko 50 asses. i tyleż jeżeli szła kwestya o wolność, ażeby assertores nie wdrażali się bronić. Potem następował process jak w windykacyi Gaius IV. 13. 199. Per judicis postulationem, kiedy proszący pominąwszy stawienie kaucyi

Probatio tam ei qui convenit, quam illi qui convenitur incumbit fr. 21. §. c. 23. C. de Prob. c. 4. C. de Edendo fr. 3. §. 12. D. de Prob. Reus aeque atque actor probare tenetur, simulatque petitionem hujus excipiendo elidere studet.

~~sam reus vel omnino negat, vel rem concedens eam excipit, sive exceptione utitur. Si id facit, tunc reo probanda actio est, negantis enim nulla probatio.~~ Si recte consideramus exceptionem, non videbitur differre a fictione; quoniam excipiendo reus fingit nullum jus adversario esse (pr. et §. 1. Inst. De Except.). Praetor itaque quoties judicem instruebat hac formula (quam judex egredi non potuit. Gaii Comment. IV. 57.), id solebat facere: *Si paret condemna* (J. e. s. p. c. s. n. p. a. judex esto, si paret condemna; si non paret, absolve) id est si nullam vel injustam exceptionem reus opponere videbitur. Hoc appellabatur *judicium cum exceptione* et differrebat quam maxime ab *judicio puro* sive tali in quo Praetor exceptionem sive praescriptionem (nam verba haec synonyma sunt) non admittebat (Cicero de Invent. II. 20.). Dividuntur exceptiones in *temporales*, *dilatorias*, *perpetuas* et *peremptorias*. (cf. Gajus in Comment. IV. 120 — 126. Brissonius s. h. v.). Non prohibetur autem actor exceptioni a reo oppositae suam opponere, quod appellabatur *replicatio* (Gaius in Comment IV. 126.). Nihilominus tamen etiam ille excipere potuit, et hoc *duplicatio* vocabatur. Si tertio adhibita erat exceptio, vocabatur *triplicatio*; quarum omnium adjectionum usum interdum etiam ulterius, quam diximus, varie-

jeżeli ci się zdaje

§. 5. summa exceptionum divisio Heinecc. IV. 13. 14. §. 1.

Np. jeżeli dowiedzie, że lubo dał prawo wypłacania ze swej ceny, później jednakże przez ugodę, że mu tego prawa oddanym ustąpił.

§. 4.

§. 6.

§. 4. quis agit quis excipit causam, exceptiones quando usum obtinuerunt. Heinecc. IV. 13. 14. pr.

‡ Każde prawo tworzące się, zasadza się na czystym dochodzeniu rzeczy przez sędziego, którego baczności ciąga się 1, na rozpoznanie czy sprawa wniesiona da się podciągnąć pod jaki przepis prawny, czyli mówiąc po naszemu, czy ma sprawa jaki tytuł 2, czyli jest pewnym obiekt sprawy, czyli, czy rzecz o którą spór zachodzi jest pewno oznaczonym. Jeżeli jedno z dwojga niedostaje sprawa upada, na modyfikujące sprawę okoliczności, czyli na excepcye, nie zważa sędzia, bo gdzie litera prawa mówi, wszelkie inne okoliczności upadać muszą. W dawnych więc czasach nieznano w ogólnie excepcyi, należą one się nowszym czasom. odkąd obok dawnego strictum jus, przyszło inne, gruntujące się na aequum bonum. Porównaj Cicero Off. III. 17. a szczególniej Gaius IV. 108! — Ile razy przypuszczano excepcyą nazywało się to contrarium judicium.

§. 6. de replicationibus et duplicat. Heinecc. IV. 13. 14. §. 2–5.

~~F n. p. mogę utrzymywać że skarżącego iest rzecz u mnie znayduiąca się, lecz że na mocy przedawnienia utracił ią skarżący~~

F n. p. ieżeli kogo przymusiłem do zawarcia obligacyi, mogłem utrzymywać że lubo rzecz stała się przez przemoc, iednakże w istności iest ona mocy słusznie, gdyż przeciwnik zezwolił, maiąc wybór między oświadczeniem swey woli, a poniesieniem szkody.

~~Ż n. p. exceptio temporalis dilatoria, ieżeli ociągam się z prawem moiem ponieważ tędze wydobędź lepsze dokumenta z czasem, skutecznieysze sprawę moią; i perpetua i peremptoria, ieżeli zawsze powtarzana z mey strony, obala prawo przeciwnika n. p. w preskrypcyi.~~

I Excepcya *perpetua* i *peremptoria* w ten czas zachodzi, którą się każdego momentu i na wieczne czasy bronić mogę n. p. ieżeli mnie kto podszedł podstępem, mogę perpetuo, ciągle stawiać exceptionem doli. Ta excepcya ciągle obala, czyli niszczy prawo przeciwnika (perimit). Excepcya *dilatoryina* zachodzi w ten czas, kiedy tylko do czasu pewnego mogę się bronić tą excepcyą. Ieżeli n. p. zaszła umowa ażebym nie pociągał do sądu przeciwnika mego w pewnym czasie. *Temporalis exc.* równa się excepcyi perempt. ponieważ trwa aż do czasu śmierci oskarżonemu (fr. 32. D. de Ususfr. et quemadm.) n. p. w sprawie o usufr.

†Wolno było na mieyscu stawienia kaucyi że sprawa iest słuszna, świadków postawić który poświadczaiąc sprawę, i dowodzili słuszności ney. – Odtąd wszakże oskarżony co iszcze że świadkowie poświadczyli, obligowany a nawet i pełnęst iego.

†Gelliusz wspomina, że zdarzyła mu się sprawa: utrzymywał powód, ostowich znany z poczciwości że pożyczał pieniędzy, lecz na to dowodu nie miał; oskarżony, który się tém bronił, znany był za oszukańca. Gelliusz nie będąc w stanie osądzenia tey sprawy, oddał ią innemu, przysięgaiąc <u>non</u> <u>liquet</u>. To zadzie na rozwiązanie, na piśmie.

Litis contestatio powstała za czasów Imperatorów, przez którą za pomocą zeznania świadków rozpoczynano proceß. Dawniej zaczynał się proceß od legis actiones któreśmy wymienili. Co do certa pecunia, postanowiono p[rzez] lex Silia, tak się zdaje, że była tylko denuncyować skarżący obwinionego, że w tem a w tem dniu zapozwać go zechce, mógł być nawet zaocznie skazany.

tas negotiorum introduxit (Gajus in Comment. IV. 129.).

Caput III. De aliis modis per quos lites finiebantur

§. 1. de litis contestatione. Heinecc. IV. 7. §. 42.

Praeter haec deciditur inter actorem et reum 1, *Litis contestatione* cujus originem ignoramus (cf. Dacerius ad Festum s. v. *contestari*); quae appellatur etiam *judicium acceptum* vel *susceptum*. Post litem cotestatam manebat reus obligatus quasi ex contractu, quod et heredes ejus exsolvere tenebantur. Litis contestatio ut paucis absolvam erat actus solemnis, isque ultimus, quem Praetor postquam introduxerat causam, peragebat. In jure recentiori mutatum hoc quodammodo est; nam appellabatur Litis contestatio quaelibet declaratio actori de causa quam introduxerat. 2. *Re judicata*. Libera republica obtinebat, ut quicquid judex jussu Praetoris pronunciavisset ratum haberetur. Non licuit itaque appellare ad populum, sententiaque judicis proinde valebat atque judicium. Quid Imperatores in hac causa innovaverunt supra diximus. Judex semper tenebatur sententiam proferre, neque licuit ei, ut in judiciis publicis obtinuit, verbo *non liquet* litem a se removere. Nec obest Gellius (N. Att. XIV. 2.) cum obscurum hoc loco sit quomodo res sese habeat. Res judicata semper pro rata habebatur. Nec minus faciebat res judicata jus inter partes, excepto si de liberali judicio agebatur.

§. 2. de re judicata.

Ejusdem valoris ac res judicata erat 1, *juramentum*, quod reo ad se delatum licuit actori deferre ita, ut qui juraverit absolutus esset. Alio more gerunt se recentiores legislatores, qui juramentum adhiberi volunt non ad rem dijudicandam, sed ad eam probandam, 2, *confessio in jure*, confessus enim pro judicato habetur. 3, *interrogatione in jure* creditoris a debitore facta quid fieri velit. Si creditor edixerat seque id ratihabiturum debitor affirmaverat, pro re judicata talis affirmatio valebat.

Denique admonendum est, fieri saepe ut jus quod habeo non semper in judicio adjuvetur sed diminuatur, aut distribuatur, v. c. in judicio familiae herciscundae, et in Quaerela inofficiosi. Hic etiam referenda est *in integrum restitutio* (de qua Gajus in Comment. IV. 57. et illa quae supra ad legem Plaetoriam diximus, conferantur) quae ut accidat intercedere debet laesio et justa causa ob quam videatur in integrum restituendus esse laesus. Competit autem non solum impuberibus, sed etiam ex jure recentiori 1, ei qui abest rei publicae causa. 2, ~~municipii et universitatibus~~. 3, metu adactis ad obligationem contrahendam. Praescribebatur *anno utili* quae computatio temporis cum videretur incommoda, mutata fuit ab Justiniano in *quadriennium continuum*.

§. 3. de juramento

§. 4. de confessione in jure

§. 5. de interrogatione et responsione in jure.

§. 6. de in integrum restit.

collegiis urbium, nullis vero aliis Dirksen II. p 101.

§. 7. de praescriptione actionum.

wo Dz. nie ścieśnia bynaymniey wolności kardego w deferowaniu przysięgi, chociarby i o nayniejszą summę. Kto niezapewnionym będąc o sposobie myślenia swego przeciwnika, samowolnie narara na szkutki krzywoprzysięztwa, sam sobie winien szkodę przypisać; Prawod. żey iego wolności ścieśniać nie powinien. Nowsi prawnicy utrzymuią 1, że nie potrzeba o rzecz bagatelną przysięgi przypuszczać, areby nieuważać religii, przypuszczaiąc wzywanie Nayswyższey Istoty. Jest to bardro polubownie powiedziane, bo co iest bagatelą dla bogatego nie jest dla ubogiego. Izyż się uwłacza Istocie Nayswyższey, robiąc ią świadkiem połrzebnego? 2, areby tylko w ten raz wolno było przysięgać kiedy innych dowodów nie masz. Lecz tez się nie zdarza przypadków, gdzie można mieć dowody inne (n.p. świadków) lecz tych ure w tym momencie niepodobna n.p. gdy świadkowie wyiechali z kraiu. Mamże †

† n.p. wyby się niechciał zgodzić, że mu tyle odstąpiue, lub że stawi kaucyą na dowód sprawiedliwej swej sprawy.

† Podług tego sądu wdzielana była sukcessya między wielu pretendentów. † Querel. inoff.

Histor. p. lib.)

1 ~~zwykła mianie~~ ~~lex Pletoria~~. Pochodzi z Epoki II. Lex Pletoria, (Ernesti i Heinekcyusz nazywaią też prawo Lex Letoria, przekonywany się ex Tabula Heracleensi, że się nazywać powinna Lex Pletoria. Wspomina też lex Plautus, w komedyi Pseudolus Akt I. sc. 3. który umarł r. 570. od z. M. Zmierzała do tego areby pełnoletni nie byli oszukiwanemi. Pełnoletniości była co do kobiet lat 12. podług Prawa Numy, areby mogły zawierać nawet do postępowania przyrodzaiący swoy wrony. Co do ~~kobiet~~ ~~lat~~ mężczyzn lat 14. Odtąd mogli zawierać kontrakty podług swey woli. Że zaś często zostawali oszukiwanemi, ustanowionem było że żadna czynności przysięga nie będzie w prawie, zrobiona przez młodzieńca nie maiącego lat 25. Kto zawarł kontrakt, z młodzieńcem mnieyszey liczby lat maiącym szkawał się infamią.

† Rachuba czasu w prawie Rz. była dwoiaka naturalis i civilis, czyli continua i utilis. W rachubie czasu naturalis rachowano a momento ad momentum; w rachubie czasu civilis nie liczono dies nefasti tylko fasti. Przypuścimy więc że wlo[iczali] miał 100. dies nefasti, wypadało z następnego roku dołiczyć tałey liczbę dni. — Justynian więc, ponieważ to było zamieszanie, wszystko zamienił na rachubę naturalną, nakazuiąc aż w cię dawniey liczyło przez lata cywilne, teraz przez lata naturalne, z dodatkiem, areby <u>żaden</u> rok cywilny obeymował w sobie <u>cztery</u> naturalne.

† Podług praw Solona, musiał powód przed zaczęciem sprawy przysięgać, że nie z przyczyny dokuczenia przeciwnikowi, process prowadzi. — W prawie Rz. przyjęte było, żeby dopiero po skończeniu processu, [że nie tylko z pieniactwa process wszczął] strony mogła o to być, co się nazywało calumniae judicium. — Jeżeli pokazało się, że ktoś oskarżał mnie o popełnienie gwałtowne, tenże samiem skazał na siebie karę tęż (t.j. gwałtu), ponieważ i mnie o tęż rzecz oskarżał, to nazywało się judicium contrarium. — Obydwa mogli być w ciężkie w do sprawy, następowała restypulacya, którą powinił ten, który przegrał

† Księgi z tego się przekonać którego o stanie rzeczy. fr. 10. pr. D. II. 13. fr. 4. §. 1. D. II. 13. Justynian postanowił (lubo ta constit. nie znajduje się w Codexie repetit. praelect. lecz tylko w Bazylikach skąd ją wytłomaczył na łacinę Cujacius Obs. X. 8.) że wolno stronie względem każdego, o którym byłaby suspicio że ma papiery iakie wykazać sprawę mogące, żeby te papiery wydał (edere); bo, mówi, Justynian tak każe miłości bliźniego (żeby go przymuszać?)! Wyjątek ma być, kiedy taki dowód *iemu* samemu szkodzić może lub *krewnym* iego; w ten czas nie ma być zniewolonym, chociażby był i bankierem. — Jest to wielka niesprawiedliwość! Bo chociaż podług Teoryi można przymusić kogo żeby w sądzie świadczył, iednakże iest wielka różnica między *mową* a *pismem*. Mówię tylko to co potrzeba do sprawy; kto zaś papiery moie przegląda, może nie tylko należące do sprawy lecz i inne, ponieważ się wszystkie *razem* *pieczętują*!

ieżeli kto prowadzi proces, a nie przekona może co mu zadał, uważany iest, iak gdyby iedynie dla skrzywdzenie sławy inney, procesował się: nawet chociażby dowiódł iż był w mniemaniu dobrém, n.p. de furto, iak wyraźnie mówi Gaius IV. 178. Taka kara nazywała się poena calumniae. Jeżeli mu zrobił proces kryminalny a nie dowiódł, ostrzey był karany,

§. 8. de actione ad edendum.

§. 9. de poena temere litigantium Heinec. IV. 16. §. 1.–5.

Z n. p. [illegible] [illegible]

Hoc modo et his actionibus judicia privata fiebant. Si apparuerunt actor et reus *temere litigasse*, calumnia eorum coercebatur, modo calumniae judicio, modo contrario, modo jurejurando, modo restipulatione. Calumniae judicium est decimae partis causae adversus omnes actiones adversus, Interdicta vero quartae partis causae. Contrarium judicium (v. c. si injuriarum agatur) severius est, nam actor omnimodo damnatur, si causam non tenuerit. Restipulationis etiam poena actor omnimodo damnatur (cf. Gaii Comment. IV. 174. — 187.). 1./

Wypada ieszcze dodać (com opuścił w Kompendyum), czy powód zaraz przy cytacyi oskarżonego powinien obmaymić, czyli wydać oskarżonemu powody oskarżenia? Tak iest, ażeby się ten bardziey przekonał o iego słuszności oskarżony i daremnie nie prowadził processu. Przeciwnie nie był obowiązany przed zaczęciem processu wyjawić oskarżony przyczyny usprawiedliwienia się, wyiąwszy ieżeli używał excepcyi w ten czas reus probat actionem (fr. 1. pr. D. 44. 1.). Strona oskarżona obowiązana iest także i w tym przypadku wydać papiery swoie dowodzące stan sprawy kiedy process zachodzi między bankierem a prywatnym. Jeżeli bankierowi zaginą księgi handlowe, może żądać księgi wypadków i dochodu od obywatelek z których by swoie księgi handlowe uzupełnił, rozumie się od takiego z którym interessa prowadził. Również ieżeli u Bankiera składam pieniądze, a ten bankrutuie, musi wydać oskarżony księgi, z których bym się przekonał gdzie obrócił pieniądze. Mogę przez tego skarżyć nawet i trzecią osobę, stoiącą w związku z bankierem, ażeby gdy ten skrai swe ↗

PARS I.

De Jure rerum.

Inst. II. 1. §. 1 – 10. ‡ Gaius II. §. 1 – 28. Ulpian. XIX. §. 1.

7 Inst. II. 2.

~~CAPUT III.~~

~~Res quid sit et quomodo dividatur?~~

Notiones summa de rerum divisionibus variis

Omne jus secundum distinctionem Romanorum aut circa personas aut circa res agit. ~~Personam Romani dicebant: *hominem jure vel vita civili gaudentem, omnibusque commodis quae inde proveniant.* Non quilibet itaque homo secundum opinionem Romanorum persona vocatur.~~ Quod juri personarum substratum est, Res a JCtis Roman. vocabatur, quae est vel *anima* vel *inanima.* ‡ Ad has numerabantur *servi* publico et privato jure destituti. Nomen itaque rei longissime patere ex definitione nostra videmus. Transcendit enim omnia vocabula, ita ut vix definiri queat. Res enim pecuniam, substantiam, bona, et quicquid in patrimonio nostro vel extra illud sit, et personis aut actionibus non adnumeratur, ambitu suo comprehendit (*fr.* 5. *D. V. S.*). Ludzie wszyscy ‡ Dividuntur autem res ‡ in:

I. *Mobiles* et *immobiles.* Mobilis res diceba-

‡ W kazdey rzeczy zwazajmy na to co iest charakterystyczném, za tém idą pytaymy, iak rzeczy podzielonemi bydź powinny, nie iako ją: bo rozmaici rozmie podzielaią n. p. Ulpian fr. 1. D. de Interdictis sive Extraord. [illegible] : et sciendum est, interdicta aut de divinis rebus aut de humanis competere. Divinis, ut de locis sacris, vel de locis religiosis. De rebus hominum interdicta redduntur, aut de his, quae sunt alicujus, aut de his quae sunt nullius. Quae sunt nullius, hae sunt liberae personae; – quae sunt alicujus, hae sunt aut publica, aut singulorum; – quae autem singulorum sunt, aut ad universitatem pertinent: aut ad singulares. Podobnymże –

sposobem podzieła Gaius fr. 1. D. de divis. rer.

ǂ taki iest podział ogólny ~~?~~ obiektów prawa Rz.

ǂ zostaiących pod władzą iednego nazywaią się w prawie Rz. familią; ci znowu dzielą się na liberos i servos, liberi więc byli wolnemi, dziecmi pana familii. — Res merae facultatis sunt iura naturali vel civili lege nobis rebusq. nostris tributa, ut iisdem in commodum nostrum uti, usum intermittere et prout utilitas suaserit, moderari possimus. Circa tria obiecta imprimis occupantur, res communes et publicas, res universitatis, res singulorum.

‡ Rozumieli Rzym. przez superficies tak powierzchnią samą, iako i to co nad powierzchnią iest.

⊥ W niektórych razach, nic nie szkodzi czy oddawszy rzecz in specie, odbieramy in genere, n. p. ieżeli pożyczę komu 5. Złt. a odda mi w 2 Złt. nic nie szkodzi, byle ten sam kurs zachodził. Lecz ieżeli pożyczę komu beczkę wina Malagi z roku 1811, a on mi odda również beczkę z r. 1815. zachodzi różnica. — Co do natury swoiey niektóre z tych rzeczy stawione odmieniaią swą wartość ~~[illegible]~~ n. p. rzeczy służące do pokarmu; inne lubo stawione tęższe rozpaią ~~[illegible]~~ wartości n. p. pieniądze.

‡ n. p. wla.

Civil.

Interdictum est, quod a judice non in perpetuum, sed pro reformando momento ad tempus interim dicitur: salva propositione actionis ejus. Isidor. V. 25.

-- in ordinem dicebantur causae propter multitudinem, vel tumultum festinantium, quum erat annus litium Juvenal. 16. 42. (Servius Aen. III. 102.

Criminal.

Octo genera poenarum in legibus contineri Tullius scribit, scil. damnum, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exilium, servitutem et mortem Isid. V. 27.

-- post habitam quaestionem in Tullianum ad ultimum supplicium mittebantur Servius Aen. VI. 573.

tur
nis
On
mi
res

bar
Zas
cun
eas
Con
bus
gen
nus
Jllis
men
pon
forn
esui
mut
a n
spec
I
quae
spec
cont
tant
vel i

tur a Romanis, quae terrae non cohaereat, quaeque nisi in possessione vel dominio unius esse potuit. Omnis itaque superficies res immobilis est; nec minus id quod in terra defossum jacet, vocatur res, quia arcte cum solo coalescere putatur.

II. *Fungibiles* et *infungiles*. Utraque haec vox barbara est, nec Romanis nota, quia ab Ulrico Zasio saeculo XVI. excogitata. Romani tales res dicunt eas *quae numoro, mensura* et *pondere*, sive eas quae in genere et specie sua *consistunt* (Gaii Comment. III. 90.). Quid autem species sit, omnibus notum. Addendum est, inveniri res quarum genus solum et quantitatem respicimus, nec minus tales, quae genere solum et specie consistunt. Jllis adnumerari omnes res possunt quae numero mensura et specie consistunt; his vero quae licet pondere vel mensura consistant, in usum versa formam suam ammittunt. Si enim v. c. rem esui vel potui aptam consumimus, speciem suam mutat; si contra nummos, tunc etsi consumpti a nobis erunt, ita ut consumi solent, eandem speciem et idem genus servabunt.

III. *Dividuae* et *individuae*; res dividuae sunt quae etsi in minutissimas partes dissectae erunt speciem suam et genus servabunt. Individuae contra illae, quas si diviseris, naturam suam mutant v. c. animal. Res ejuscemodi partes divisae vel indivisae esse possunt, sive tales quas duo in

Iza przykłady wylicza Gaius: pecunia numerata, vinum, oleum, frumentum, aes, argentum.

⊥ Jak n.p. wszelka pochodząca rzecz, z głównej rzeczy jest species n.p. wybita moneta 5 Zł. jest genus, zaś 2 Zł. i.t.d. jest species.

I Rzeczy 1, dające się podzielić n.p. dom. II, nie mogące być żadnym sposobem podzielnemi. uważane za własności

⊥ mogą być posiadane albo podzielnie, albo niepodzielnie.

solidum possidere non possunt, v. c. domus, quae etsi natura sua dividi non potest, tamen si a plurimis inhabitatur, in tot partes divisa putabitur a quot incolis inhabitata est, quarum partium singulas duo in solidum possidere nequibunt. Posset aliquis obijcere inveniri res, v. c. eas quae in communione bonorum sunt, a duobus possessas. Quod tamen minime contradicit, cum eo momento, quo alter earum rerum possessione fruatur, alterum a possessione illarum excludi necesse sit. Sunt denique res quae omnino dividi non possunt, v. c. servitutes, de quibus postea videbimus, quee ab uno solum possidentur.

IV. *Simplices* et *compositae*. Sunt praeterea res que etsi *unam* componere videntur, tamen, si adcurate omnia perpendimus, non simplices, sed ex variis compositae esse adparebunt, v. c. complexus librorum, vulgo *bibliotheca* dictus; nec minus haereditas ad hoc genus rerum pertinet, quae etsi, ipsa per se spectata, unam rem componere videtur, tamen ex plurimis composita est. Nonnulli hisce rebus *fructus* quos percipere solemus, adnumerant. Omne autem id fructus adpellamus quod ex quacunque re in utilitatem nostram cedit, sive ex re animata sive inanimata v. c. animalis fructus sunt: lana, pili, lac, foetus. Dividuntur fructus in *pendentes*, sive eos qui arbori cohaerent, qui res futurae, dicuntur;

Pars IIIma de jure actionum.

Caput 1. quid quis et quomodo in judicio agebatur.

Caput II. quomodo actor agebat, quomodo reus se defendebat.

Caput III. de aliis modis per quos lites sopiebantur

fr. 1. §. 2. D. qui potiores in pign.

